

Лихова Софія Яківна,
завідувач кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
доктор юридичних наук, професор;
Сисосєва Вікторія Петрівна,
доцент кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ: АНАЛІЗ НОВЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збройна агресія проти України змінила життя кожного з нас. Українці показали всьому світу, що здатні об'єднатися та захистити свою землю. Однак, на жаль, злочинність як об'єктивне явище, що притаманне будь-якому суспільству, нікуди не зникло. Більш того, деякі громадяни вирішили, що саме воєнний стан та боротьба з агресором є сприятливими умовами для вчинення кримінальних правопорушень. Також виникли нові види суспільно небезпечних діянь, що однозначно несли суттєву шкоду, однак їхніх ознак не було в Кримінальному кодексі (далі – КК) України. Законодавець зіткнувся з необхідністю внесення змін і доповнень у кримінальне законодавство для оперативного реагування на вчинення таких суспільно небезпечних діянь. Так, наприклад, в чинному КК України з'явилася стаття, що встановлює кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (щоправда, відповідно до ст. 201-2 КК України [1], склад кримінального правопорушення має місце лише якщо отримані внаслідок цієї протиправної діяльності прибутки перевищують 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Загалом з початку бойових дій станом на травень 2022 р. до КК України зміни вносилися 12 разів. Цілком очікувано, що найбільш чисельними та істотними є зміни в Розділі I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України».

До речі, говорячи про цей Розділ, варто звернути увагу на те, що з огляду на останні зміни в ньому доцільним є перейменування його на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», адже сьогодні в ньому містяться ознаки двох складів

кримінальних проступків. Отже, законодавець доповнив Розділ I Особливої частини КК України трьома новими статтями:

- «Колабораційна діяльність» (ст. 111-1 КК України);
- «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України);
- «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (ст. 114-2 КК України) [1].

Найбільшого резонансу серед теоретиків та практиків викликала ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність». Якщо говорити простими словами, колабораціонізм – це співпраця громадян держави з ворогом для забезпечення інтересів ворога та заподіяння шкоди власній державі. Але у контексті змін до КК України, звичайно, визначаються дії, які для громадян України вважаються колабораціонізмом, і конкретно КК України визначає відповідальність за вчинення таких дій [2]. Законодавець пропонує визначати різні види колабораційної діяльності. Для їхнього відмежування у статті містяться 8 частин, що само по собі характеризує колабораційну діяльність як досить широке коло різного роду суспільно небезпечних діянь від публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України до добровільного зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території. Варто звернути увагу, що деякі види суспільно небезпечних діянь можуть визнаватися колабораційною діяльністю навіть якщо вони вчинені не громадянами України: це, насамперед, передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора; провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора; організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України; активна участь у таких заходах (ч. 4 та 6 ст. 111-1 КК України).

Важливо відзначити, що колабораційну діяльність потрібно відмежовувати від державної зради, хоча формулювання об'єктивної сторони злочину «Державна зрада» в диспозиції ст. 111 КК України викладено досить загально, тому всі склади кримінальних правопорушень, що охоплюються ст. 111-1 КК України, вчинені громадянами України, можуть, на перший погляд, виглядати як окремі випадки (в окремих випадках – привілейовані склади) державної зради. В якості ознак для відмежування фахівці вказують на такі. По-перше, державна зрада завжди вчиняється громадянином України, а колабораційна діяльність – не завжди (хоча саме поняття колабораціонізму логічно стосується в першу чергу громадян України, однак склади злочинів, передбачені самою статтею 111-1 КК України, є різними: частина з них за вказівкою диспозиції статті може вчинятися лише громадянами України, а частина – такої вказівки не містить). По-друге, державна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора. Державну зраду становлять випадки, прямо вказані в ст. 111 КК України, зокрема: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. В частині 6 ст. 111-1 КК України вказано, що відповідальність за здійснення відповідних політичних заходів та інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором настає за відсутності ознак державної зради. Загалом, колабораційна діяльність, як і державна зрада, вчиняється на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Тому в розмежуванні обох злочинів (ст. 111 та ст. 111-1 КК України) важливе значення матиме судова практика [3]. Говорячи про ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», варто також сказати про наявність технічної помилки у формулюванні кваліфікованого складу цього кримінального правопорушення. На перший погляд, все зрозуміло: законодавець визначає такі суспільно небезпечні наслідки, як загибель людей або настання інших тяжких наслідків. При цьому в Примітці до статті одразу ж зазначається, що тяжкими наслідками вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Однак законодавець у ч. 8 ст. 111-1 КК України веде мову про «осіб, зазначених у частинах п'ятій – сьомій цієї статті...». Таким чином, вказані не діяння які можуть бути вчинені, а особи, які можуть вчинити ці діяння – а це всі суб'єкти кримінальних правопорушень, адже ч. 6 ст. 111-1 КК України містить ознаки загального суб'єкту.

Крім того, заслуговує на увагу аналіз іншої новели кримінального законодавства – ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору». В ознаках складу цього кримінального правопорушення досить цікаво визначений спеціальний суб'єкт: громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, за винятком громадян держави-агресора. Об'єктивна сторона може бути виражена лише у формі умисних дій, вчинених шляхом реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [1]. Крім того, у диспозиції статті наявна спеціальна мета вчинення злочину – завдання шкоди Україні. Цілком справедливо зазначає А. Віщенко, що фактично диспозиція ст. 111-2 КК України охоплює диспозицію ст. 111-1 КК України, але встановлює іншу за ступенем тяжкості відповідальність, що неправильно з точки зору нормотворення та може спричинити складнощі з юридичною кваліфікацією. Крім того, незважаючи на внесені в березні та квітні 2022 р. до КК України зміни, залишаються чинними статті Кодексу, які передбачають відповідальність за посягання на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади (ст. 109 КК України), публічні заклики до таких дій, а також посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України), державну зраду (ст. 111 КК України) [4]. На наш погляд, це може викликати плутанину та помилки при кваліфікації суспільно небезпечних діянь.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що умови воєнного стану та постійної загрози з боку країни-агресора ставлять на перше місце ефективний захист національної безпеки України та протидію посягань на неї. Адже однією з найбільш відчутних є загроза саме національній безпеці України. Якщо раніше велося багато дискусій стосовно того, чи обґрунтованим є розташування Розділу «Злочини проти основ національної безпеки» КК України на першому місці, наприклад, перед злочинами проти життя та здоров'я особи, то сьогодні в доцільності та обґрунтованості такого розташування кримінально-правових норм, що покликані захистити національну безпеку України, ніхто вже не сумнівається. Наша держава швидко реагує на нові загрози, що виникають у зв'язку з воєнною агресією. Доповнення Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки» Особливої частини КК України ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» та ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» покликані стати на захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності,

обороздатності, державної, економічної та інформаційної безпеки України. Незважаючи на окремі недоліки чи дискусійні питання застосування нових статей КК України для кваліфікації кримінальних правопорушень, варто підкреслити значущість, необхідність та обґрунтованість таких змін. Подальша судова практика їх застосування допоможе удосконалити ці норми, однак їх введення саме сьогодні є важливим і виправданим кроком законодавця для запобігання посяганням на національну безпеку України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Покарання за зраду. Якою є відповідальність за колабораційну діяльність. *Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета онлайн»*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/pokara-na-ya-za-zradu-yakoyu-e-vidpovidalnist-zakolaboraciyu-diyalnist.html>.
3. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу України. *Вектор прав людини*. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>.
4. Віценко А. Геть колаборантів! Відповідальність за зраду України. *Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета онлайн»*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/get-kolaboraativ-vidpovidalnist-zazradu-ukrayini.html>.

Максименко Олена Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Забезпечення та захист прав дитини є пріоритетним напрямом діяльності кожної цивілізованої країни. Особливої уваги захист прав дитини потребує в умовах воєнного стану. Адже, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого